

*Катиш Т. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки
Національного університету «Запорізька політехніка»*

ОФІЦІЙНА ТА ДЕРЖАВНА МОВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ: СПІЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Анотація. У статті охарактеризовано поняття «офіційна мова» та «державна мова». Розкрито три підходи до мовної політики в мовному законодавстві Європи. Проаналізовано статус офіційних та державних мов у різних європейських країнах. Доведено, що світовий досвід підтверджує уникання ситуації, за якої статус державних у тій чи іншій країні мали б споріднені мови.

У творенні національних держав головну роль відіграє мовна політика. Кожна країна у процесі свого формування вирішувала мовні питання. Мова як важливий показник національної ідентичності є об'єктом державного регулювання в більшості країн світу.

Мета статті – виявити спільні тенденції та національні особливості у впровадженні офіційної (державної) мови в європейському просторі. Офіційна мова – це насамперед мова, якою укладаються законодавчі акти держави. Ця мова використовується на офіційних заходах, служить для ділового листування.

До проблеми державної чи офіційної мови в різних державних законодавствах ставляться по-різному. У конституціях одних країн наявне тільки поняття «державна мова» (Литва, Молдова, Росія, Словаччина), інших – тільки поняття «офіційна мова» (Болгарія, Македонія, Словенія, Чехія), третіх – обидва поняття (Швейцарія, Іспанія).

Існують три підходи до мовної політики в мовному законодавстві Європи: 1) мовою держави обирається мова однієї національності, що зробила основний внесок у формування держави; 2) визначення як офіційних усіх основних мов країни; 3) законодавче закріплення у функції офіційної мови двох або більше мов, поширених у країні.

Отже, Болгарія, Велика Британія, Естонія, Латвія, Польща, Словенія, Франція, Чехія підтримують офіційну одномовність, маючи одну державну мову, яку вважають основним чинником консолідації нації. У тих країнах, де є кілька офіційних мов (Бельгія, Нідерланди, Фінляндія, Швейцарія), вони зазвичай не споріднені між собою. Світовий досвід підтверджує уникання ситуації, за якої статус державних (офіційні) у тій чи іншій країні мали б споріднені мови.

Ключові слова: офіційна мова, державна мова, мовна політика, мовне законодавство, офіційна одномовність.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що державно-політичні кордони не завжди відповідають культурно-мовним, більшість національних держав прагнуть створити однорідну мовну культуру на своїй державній території. У творенні національних держав вирішальну роль відіграє мовна політика. Кожна країна у процесі свого формування стикалася з мовним питанням. І, урешті-решт, віддавалася перевага офіційній або державній мові. Більшість європейських країн об'єднані однією

загальнонаціональною мовою (з-поміж 47 європейських країн своя національна мова є державною (офіційною) у 41 країні, тобто у 87,2% від загальної кількості) [4, с. 4]. Мова як важливий показник національної ідентичності була й залишається об'єктом державної підтримки й регулювання в більшості країн світу. Саме це й визначає актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку державних мов завжди були в центрі уваги науковців. Офіційну (державну) мову вивчали такі науковці: Б. Ажнюк [1], Н. Коваль [2], І. Лопушинський [4], Л. Масенко [5; 6], Ю. Прадід [8], О. Тараненко [10], О. Чердиченко [11] та інші.

Метою статті є виявлення спільних тенденцій та національних особливостей у впровадженні офіційної (державної) мови в європейському просторі.

Виклад основного матеріалу. Офіційна мова – це насамперед мова, якою укладаються законодавчі акти держави. Ця мова використовується на офіційних заходах, служить для ділового листування. Вона функціонує в роботі всіх державних органів, у системі армії. Офіційною мовою здійснюється навчання в різних установах освіти, усі громадяни країни, незалежно від приналежності до тієї чи іншої національності, зобов'язані вільно володіти державною мовою країни. Офіційна мова є основною мовою судочинства. Офіційною мовою укладають міжнародні угоди, нею проводяться офіційні зустрічі.

До проблеми державної, чи офіційної мови в різних державних законодавствах ставляться по-різному. У конституціях одних країн наявне тільки поняття «державна мова» (Литва, Молдова, Росія, Словаччина), інших – тільки поняття «офіційна мова» (Болгарія, Македонія, Словенія, Чехія), третіх – обидва поняття (Швейцарія, Іспанія). Так, у Швейцарії поняття «державна мова» ширше, ніж поняття «офіційна мова», оскільки відповідно до Конституції цієї країни державними мовами є німецька, французька, італійська та ретороманська, хоча остання практично й не використовується в державному та громадському житті, а офіційними – німецька, французька, італійська, в інших, як, наприклад, в Іспанії, навпаки – поняття «офіційна мова» ширше, ніж поняття «державна мова». А Конституція Іспанії, оголошуючи кастильське нареччя державною мовою, також проголошує, що всі інші нареччя іспанської мови є офіційними у відповідних автономних утвореннях. Проте в більшості країн світу зміст понять «державна мова» й «офіційна мова» цілком збігається [4, с. 35].

У мовному законодавстві держав світу відомі три підходи до мовної політики [10, с. 7–9]. Перший підхід виявляється в тому, що державною мовою обирається мова національності,

яка зробила значний внесок у розвиток держави й за кількістю носіїв мови переважає інші її етнічні групи. Такий статус мають, наприклад, іспанська (кастильська) мова в Іспанії (75% мовців), шведська у Швеції (95% мовців), англійська у Великій Британії (80% мовців).

Другий варіант, який використовують в умовах функціонування двох чи декількох мов, – визначення як офіційних усіх основних мов країни. Це застосовують здебільшого в тих країнах, де важко виявити одну корінну національність (наприклад, у Люксембурзі, де дві офіційні мови – французька і німецька) або є територія компактного проживання двох і більше етносів; у Швейцарії є три офіційні мови – німецька (65% мовців), французька (18% мовців) та італійська (12% мовців). Дві офіційні мови існують у Фінляндії – фінська (93,5% мовців), шведська (6,3% мовців).

У світі є і третій підхід – також із законодавчим закріпленням у функції офіційної мови двох або більше мов, поширених у країні. Статус двох офіційних мов – місцевої національної й колишньої метрополії – практикується здебільшого в постколоніальних країнах, наприклад ірландська й англійська в Ірландії [4, с. 15–16].

У Європі кожна держава турбується про розвиток офіційної мови, підтримує її вивчення всіма громадянами, незалежно від того, хто хоче отримати громадянство, спонукає до опанування державної мови. Як відомо, за нинішніх умов європейські нації є переважно поліетнічними і складаються з різних етнічних груп. Натомість абсолютна більшість їх підтримує офіційну одномовність, маючи одну державну мову, яку вважають першорядним чинником інтеграції різномовних спільнот в єдиній національній державі [11, с. 28].

Сучасна Польща перебувала під владою трьох імперій: Австрії, Пруссії та Росії. В усному й писемному спілкуванні поляки повинні були застосовувати німецьку чи російську мови. Після здобуття Польщею незалежності польська мова стала державною й об'єднала всіх поляків. Вона відіграла найважливішу роль – консолідувала польське суспільство. Саме мова духовно об'єднала поляків.

Ісландія дбає про розвиток ісландської мови. Від середини XIX і впродовж усього XX століття мовна політика держави ґрунтувалася на пуризмі. У 2011 році депутати ісландського парламенту підтримали законопроект, відповідно до якого мова жестів, якою користуються люди з порушеннями слуху, набула статусу державної й офіційної мови. Згідно із цим законом, люди з вадами слуху мають право вказувати мову жестів як свою першу мову. До ухвалення проекту статус офіційної і державної мови мала тільки ісландська мова [2, с. 7].

У наш час Франція завдяки впровадженню французької мови в усі сфери політичного, громадського та культурного життя змогла консолідувати суспільство, зазначене сприяло високим досягненням цієї країни в науці, культурі й, урешті-решт, в економіці. Французька мова – це мова освіти, діловодства, спілкування та громадського обслуговування. Відповідно до Закону Французької Республіки «Про застосування французької мови», усі публікації, реклами, анотації до творів повинні виконуватися французькою або супроводжуватися французьким перекладом чи дубляжем. За вживання англійських слів запроваджено штрафи [4, с. 380].

У Франції для обіймання посади державні службовці повинні скласти усний і письмовий іспити на вільне володін-

ня державною мовою. Система початкової освіти гарантує обов'язкове вивчення як мінімум двох мов. Франція не відокремлюється від світу мовними кордонами, а тільки турбується про свою ідентичність. Розроблені механізми контролю та впровадження державної мови в різні сфери функціонування та відповідальності службових осіб за недотримання мовного законодавства.

Бельгія використовує французьку та нідерландську мови. У 60-х роках XX століття країна була поділена на лінгвістичні області залежно від мови спілкування. Нідерландська мова стала єдиною офіційною мовою у Фландрії, французька – у Валлонії. У Брюсселі запроваджено дві офіційні мови: французьку та нідерландську. Єдине, що залишається неподіленим на регіональному рівні, це Брюссель. З одного боку, франкомовних там більше, з іншого боку, історично це Фландрія та й економічно він пов'язаний із Фландрією. Отже, поки що до Бельгії можна застосувати оптимістичне «єдині в багатоманітті» [4, с. 376].

Кастильська мова є офіційною мовою Іспанської держави. Усі іспанці повинні вільно володіти іспанською мовою. Проте на території Іспанії функціонують й інші мови – баскська, галісійська, каталонська, валенсійська. Каталонська мова, як і кастильська, належить до романської групи мов. Ухвалений 1997 року місцевим парламентом Закон про лінгвістичну політику, усупереч чинному законодавству і Конституції країни, зробив каталонську мову провідною в автономній області, чим обмежив іспанську або кастильську мови [7, с. 20]. У Конституції Іспанії прямо сказано, що кожний громадянин повинен знати іспанську мову й користуватися нею.

Конституція Норвегії передбачає, що «тільки норвезькі громадяни, чоловіки й жінки, які говорять мовою країни, призначаються на офіційні державні посади» (ст. 92). Це положення відповідає принципам європейського законодавства [1, с. 8–9].

У рішенні Венеціанської комісії щодо Словаччини зазначено, що всі громадяни повинні володіти державною мовою: «Підтримка державної мови гарантує розвиток ідентичності державної спільноти <...>. Можливість громадян користуватися офіційною мовою може застосовуватися як засіб запобігання їх дискримінації в забезпеченні їхніх основоположних прав <...>». Важливо зазначити, що така позиція експертів Венеціанської комісії збігається з положенням ст. 4 «Загальної декларації мовних прав», де наголошується на тому, що «особи, які переїжджають і оселяються на території іншої мовної спільноти, мають право й обов'язок інтегруватися в цю спільноту» [1, с. 10].

У тих країнах, де застосовуються декілька державних мов, ці мови зазвичай не споріднені між собою. Так, у Бельгії французька мова належить до романської групи мов, а фламандська входить до германської групи мов. Державні мови Швейцарії належать до різних мовних груп і, крім того, вільно функціонують у ролі офіційних мов у таких країнах, як Німеччина, Франція й Італія. Фінляндія використовує дві державні мови, які входять навіть до різних мовних сімей: шведська – до германської групи індоєвропейських мов, фінська – до фінно-угорської мовної сім'ї.

У Нідерландах проживають фламандці, але їхня мова не визначена державною, оскільки вона близька до державної голландської мови. Ці мови входять до однієї германської мовної групи. Крім того, фламандська мова є державною в Бельгії, де й мешкає значна частина фламандців. Тобто більшість

країн світу уникає проблемної ситуації, коли споріднені мови є державними, як, наприклад, українська та російська мови, які входять до східнослов'янської підгрупи слов'янських мов. Це реальний запобіжний засіб проти витіснення однієї мови іншою (сильнішою), супроти їх протистояння [4, с. 384].

Отже, співвіднесеність європейських країн з офіційною та державною мовою можна репрезентувати в таблиці 1.

Таблиця 1

Офіційна мова	Державна мова	Офіційна та державна мови
Бельгія	Литва	Швейцарія
Болгарія	Молдова	Іспанія
Велика Британія	Росія	Брюссель
Естонія	Словаччина	
Ісландія	Білорусь	
Латвія		
Люксембург		
Македонія		
Польща		
Словенія		
Фінляндія		
Франція		
Чехія		
Швеція		

Висновки. Отже, Болгарія, Велика Британія, Естонія, Латвія, Польща, Словенія, Франція, Чехія підтримують офіційну одномовність, маючи одну державну мову, яку вважають основним чинником консолідації нації. У тих країнах, де є кілька офіційних мов (Бельгія, Нідерланди, Фінляндія, Швейцарія), вони зазвичай не споріднені між собою. Світовий досвід підтверджує уникання ситуації, за якої статус державних (офіційні) у тій чи іншій країні мали б споріднені мови. Перспективи подальших пошуків убачаємо в застосуванні світового досвіду використання офіційних та державних мов в Україні.

Література:

1. Ажнюк Б. Мовні права як категорія соціолінгвістики. *Мовознавство*. 2013. № 5. С. 3–11.
2. Коваль Н. Мовний пуризм чи державна політика: Як офіційні державні мови здобували своє місце під сонцем. *Українська мова та література*. 2018. № № 5–6. С. 7.
3. Коментар до Конституції України. Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1998. С. 42.
4. Лопушинський І. Формування та реалізація державної мовної політики в галузі освіти України: досвід, проблеми та перспективи : монографія. Київ ; Херсон : Олді-плюс, 2006. 456 с.
5. Масенко Л. Мовна ситуація України: соціолінгвістичний аналіз. *Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації* / за ред. Юліане Бестерс-Дільгер. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 96–130.
6. Масенко Л. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. Київ : Вид. дім «Києво-могилянська академія», 2004. 163 с.

7. Медведенко А. Іспанія: мова як засіб здобуття національної автономії. *Проблеми мов в Україні*. Випуск II. Київ : Департамент із здійснення мовної політики Держкомнаціміграції, 1998. 64 с.
8. Прадід Ю. Поняття державної та офіційної мови в сучасній юридичній науці. *У царині лінгвістики і права*. Сімферополь, 2006. С. 158–161.
9. Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р. (справа про застосування української мови). *Конституційне законодавство України: законодавчі акти, коментар, офіційне тлумачення*. Київ : Атіка, 2000. С. 860.
10. Тараненко О. Юридичний статус мов і мовна дійсність. *Мова державна – мова офіційна*. Київ : Просвіта, 1995. 120 с.
11. Чередниченко О. Захист офіційної мови в національній державі: досвід Франції. *Мовознавство*. 2013. № 5. С. 28–36.

Katysh T. Official and state language in the European space: general tendencies and national peculiarities

Summary. In this article it is described concept “official” and “state” languages. In the language legislation of Europa three approaches to language politics is exposed. Status of official and state languages is analysed in different European countries. It is proved that world experience confirms avoidance of situation at that status of “state” language would have cognate languages in different countries.

In the creation of national states language politics plays a decisive role. Each country in the course of its formation linguistic issues have solved. Language as an important indicator of national identity is the subject of state regulation in most countries of the world.

The purpose of the article is to identify common tendencies and national peculiarities in the implementation of the official (state) language in the European space. The official language, first of all, is the language in which the legislative acts of the state are concluded. This language is used for official events, serves for business correspondence.

In different state laws the problem of state or official language are treated differently. In the constitutions of some countries, only the notion of “state language” is (Lithuania, Moldova, Russia, Slovakia). In other countries only the notion of “official language” is available (Bulgaria, Macedonia, Slovenia, Czech Republic). In some countries both concepts are used (Switzerland, Spain).

In the language legislation of Europe there are three approaches to linguistic policy: 1) the state language is the language of one nationality having made a major contribution to the state formation; 2) definition of the official language in all the main state languages; 3) legislative consolidation in the function of the official language two or more languages widespread in the country.

Thus, Bulgaria, the United Kingdom, Estonia, Latvia, Poland, Slovenia, France, and the Czech Republic maintain official monolingualism having one state language to be considered the main factor in the consolidation of the nation. In countries where there are several official languages (Belgium, the Netherlands, Finland, Switzerland), they are generally not cognate. World experience confirms the avoidance of a situation in which the status of state (official) would have cognate languages in one or another country.

Key words: official language, state language, language politics, language legislation, official monolingualism.